

Horizontösszeolvadás:
Nézőpontok és materialitások fúziója Gadamer filozófiájában

Lovász Ádám

Illusztráció: Lucy Matta: *Superhero Meltdown*, 2013, megolvasztott zsírkréta és akrillfesték

Hans-Georg Gadamer hermeneutikai filozófiájának egyik leginkább félreértett fogalma a „horizontösszeolvadás”, *Horizontverschmelzung*. Számos szerző egyenesen önellentmondásos passzusnak tekinti az *Igazság és módszernek* azon történeti tematikájú részletét, amelyben kifejtésre kerül az említett fogalom. Erich Donald Hirsch például egy 1967-es kötetében kritikával illeti a gadameri koncepciót, mivel nézete szerint paradoxon egyszerre beszélni „fúzióról” és a másik álláspont alteritásának a fenntartásáról. „Hogyan egyesíthet egy értelmező két perspektívát – a sajátját és az értelmezett szöveg szempontját – anélkül hogy az eredeti szempontot elsajátítaná és integrálná a sajátjába?” – teszi fel a kérdést Hirsch.¹ Amennyiben az értelmezőt megköti saját szemlélete és történeti helyzete, nem könnyű belátni miként léphet ki ebből a sajátos, kontingens horizontból. Ellenben ha azt tételezzük fel hogy a múlt és jelen eredendően egységes temporális struktúrát mutat, nem világos miért volna szükség egyáltalán „fúzióra”. Hirsch szerint ha azt mondjuk, hogy az értelmezőnek ki kell lépnie a saját horizontjából annak érdekében hogy megérthesse a Másikat, annyiban már nem annyira horizontösszeolvadással van dolgunk, hanem sokkal inkább horizontelhagyásról,

¹ Hirsch, Erich Donald (1967) *Validity in Interpretation* (New Haven: Yale University Press), 254

horizontok közötti mozgásról.² Érdemes megtekintenünk magát a szöveghelyet ahol először fordul elő a *Horizontverschmelzung*. Minden hermeneutikai vállalkozásnak fontos kiindulópontja ugyanis a szöveghez való hűség, ami természetesen nem jelenti annak maradéktalan elfogadását.³ A hermeneutika mint értelmezés és megértés a szöveghez való fundamentalista, betű szerinti hűséget és a szöveg teljes elhagyását egyaránt elveti, ennyiben elkerüli a különböző szélsőséges interpretációkat. Ezért a spekuláció helyett meg kell hallgatnunk, mit mond Gadamer maga ebben a vonatkozásban.

A horizont kérdése az *Igazság és módszer* negyedik nagy fejezetében kerül előtérbe, melynek címe „A hermeneutikai tapasztalat elemei.” Ezen belül is a fejezet végén találkozunk a horizont kérdésével. Gadamer ezen a ponton arra keresi a választ, hogy miként munkálkodik a történeti megértés, miként érthetünk meg tőlünk időben távoli korokat és a miénktől radikálisan eltérő kultúrákat. Minden megértés feltételez egyfajta ismeretet a saját helyzetünkről és saját szituációnk kontingenciájáról: „mindig eleve befolyásolva vagyunk a történelem által.”⁴ Azaz, a történész saját helyzete is történetileg determinált. Távolról sem bizonyos, hogy a történetiség hatásait képesek vagyunk maradéktalanul észlelni önmagunkban. Félreértjük a helyzetünket és nem értjük meg a fenomenon igazságát sem, ha a történeti fenomenon „közvetlen látványát vesszük annak teljes igazságának.”⁵ A fenomenon általánosságban rendelkeznek kimeríthetlenséggel, a megismeréssel szembeni ellenállóképességgel. Egy látszólag kimerítően megismert történeti objektum is előidézhet meglepő effektusokat, mint példazzák ezt az újraértelmezett, sőt, technikailag mediatizált történeti emlékek. Amikor a római Fórum halottasmeneteit rekonstruálják számítógépes szimulációk formájában, új és az eredeti résztvevők számára felfoghatatlan instrumentalizációja történetik a saját vallási gyakorlatuknak.⁶ Az eredeti kontextusból radikális módon képes tehát egy történeti fenomenon kiszakadni és áthelyeződni egy egészen más temporális és materiális dimenzióba. Ennek megvannak a maga árnyoldalai is, például amikor úgy gondoljuk hogy a számítógépes rekonstrukció nem más, mint az eredeti értelmnek szimulakrumokká váló degradációja a technológiai mediáció általi szimbolikus kiüresítés révén. Egy Jean Baudrillard például a számítógépes animációban rekonstruált római halottmenetet egészen bizonyosan a fenti módon értelmezné. Viszont miért is ne beszélhetnénk a szimuláció kapcsán egyfajta horizontösszeolvadásról? A történeti megértés akkor vall kudarcot Gadamer szerint, amennyiben nem reflektál a maga szituált, történetileg beágyazott jellegére és „objektivitást szimulál.”⁷ Világos hogy Gadamer számára tehát az objektivitás csakis szimuláció, utólagos rekonstrukció lehet. Ugyanakkor felvethető, hogy a rekonstrukcióban is rejlik valamilyen igazság vagy származtatott, klónozott jelenlét. Mindenesetre Gadamer világossá teszi, hogy lehetetlennek tart bármilyen objektív, közvetlen hozzáférhetőséget. Még a régészek is amikor kiássák a múlt maradványait, a múlttal nem mint élő valóság találkozhatnak, hanem széttdarabolt, halott dologiságként, amelyet az utólagos értelmezés révén kell újraalkotniuk.

Annál erősebben uralkodik fölöttünk a történetiség, minél kevésbé veszünk róla tudomást. Ha a tudósok vakon hisznek a módszerben, annál erősebben uralkodik a történetiség a „véges emberi tudat” fölött.⁸ Arra is figyelmeztet azonban bennünket Gadamer, hogy a saját

---

² u.o.

³ Fehér M. István (2015) „Idegenségtapasztalat, másság, önmegismerés”, *Többlét*, VII. évfolyam, XV szám, 120-144

⁴ Gadamer, Hans-Georg (1990 [1960]) *Hermeneutik I. Wahrheit und Methode* (Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck)), 305-6

⁵ Gadamer 1990 [1960]: 306

⁶ Favro, Diane, és Christopher Johanson (2010) "Death in motion: funeral processions in the roman forum." *Journal of the Society of Architectural Historians* 69.1: 12-37.

⁷ Gadamer 1990 [1960]: 306

⁸ u.o.

helyzetre való reflexió sem lehet egészes. Nem vagyunk önmagunk számára sem egészen áttetszőek, mi magunk is rendelkezünk kimeríthetlenséggel, belső hozzáférhetetlen zergugokkal ahol démonok, pervertált vágyak és rejtőzködő személyiségek rejlenek. Az önmagunkra való reflexió is a kimeríthetlenség struktúrája által jellemezhető.⁹ „Történeti módon létezni”, folytatja Gadamer, „annyit jelent hogy önmagunk ismerete sohasem lehet kimerítő.”¹⁰ Amikor Kevin, a *Széttörve* című film főszereplője, huszonhárom saját személyiségről számol be pszichiáterének, utóbbi egy súlyos tévedésbe esik. Tudniillik utóbbi úgy gondolja, hogy az évek során a terápia révén sikerült kimerítően megismernie Kevin-t, és minden egyes személyiségéről már tudomást szerzett. Nincsen odabent semmilyen más személyiség. Még akkor sem hiszi el Kevinnek a rejtélyes huszonnegyedik személyiség jelenlétét, amikor az nyilvánvaló jeleit kezdi mutatni annak, hogy bizony nem fantazmagória, hanem nagyon is valóságos. Mire ráeszmél páciense kimeríthetlenségére, már megtörtént a drámai átalakulás: megnyilatkozik a világban a démonikus belső jelenlét, tragikus és végzetes konzekvenciákkal. A rejtettségből folyamatosan képesek előbukkanni olyan mozzanatok, amelyekre nem is számítottunk. Történeti helyzetünk tudata mindenekelőtt „a hermeneutikai helyzet tudatát” jelenti.¹¹ Mind az odakint, mind az odabent a kimeríthetlenség konstitutív elvét követi. Nem is szükséges kitörünk a fejünkből, réseket nyitva meg a koponyánkban, mert a tudat sohasem csak a koponyán belül foglalja el a helyét. Ahogyan fogalmaz nagyon szemléletesen Edwin B. Holt pszichológus, „a tudat, amennyiben egyáltalán lokalizált... nem a koponyában van, hanem 'odakint' rejlik, bármerre ahol éppen van.”¹² Noha Gadamer a történeti megértésről értekezik, a horizontösszeolvadás nemcsak a szövegértelmezés tekintetében válhat hasznunkra, hanem éppenséggel az észlelés megértésében is tanulságos lehet. Erre már Gadamer saját megfogalmazása is enged következtetni. Érdekes a vonatkozó szövegrészt annak teljes terjedelmében idéznünk:

Minden véges jelen rendelkezik korlátokkal. A 'helyzetet' úgy definiáljuk hogy az egy nézőpontot reprezentál amely korlátozza a látás lehetőségét. Ennélfogva nélkülözhetetlen a szituáció fogalmához a 'horizont' fogalma. A horizont a látásnak egy olyan távlata amely magába foglal mindent ami egy adott nézőpontból látható. Ezt a gondolkodó tudatra alkalmazva azt mondhatjuk, hogy beszélhetünk a horizont szűkösségéről, a horizont kitágításáról, új horizontok megnyitásáról, és így tovább.¹³

Nagyon erős az olvasóban az a gyanú, hogy a kontextus ellenére a horizont sokkal többet jelent, mint pusztán szövegértelmezési fogalom. Erre a megfogalmazás erősen vizuális jellege enged következtetni. A horizont valamilyen távlatot, mondhatni ökológiát jelent, amelyen belül valósul meg a látás aktusa. Ez a távlat egyaránt rendelkezik korlátokkal és lehetőségekkel. Saját helyzetünk korlátokat is szab a látásunknak, a világnak elsősorban olyan területeit, szeleteit és árnyalatait láthatjuk amelyek számunkra relevanciával bírnak. Gadamer nyelvezete nagyon hasonlít az ökológiai pszichológia egyik legfontosabb szerzőjére, James J. Gibson gondolataira, jóllehet a hasonlóság elsősorban annak tudatá be, hogy mind Gibson,

⁹ u.o.

¹⁰ „Geschichtlichsein heißt, nie im Sichwissen Aufgehen.” Gadamer 1990 [1960]: 307

¹¹ u.o.

¹² Holt, E. B., Marvin, M. T., Montague, W. P., Perry, R. B., Pitkin, W. B., és Spaulding, E. G. (1912). *The new realism: Cooperative studies in philosophy* (New York: MacMillan), 353

¹³ „Alle endliche Gegenwart hat ihre Schranken. Wir bestimmen den Begriff der Situation eben dadurch, daß sie einen Standort darstellt, der die Möglichkeiten des Sehens beschränkt. Zum Begriff der Situation gehört daher wesentlich der Begriff des Horizontes. Horizont ist der Geschichtskreis, der all das umfaßt und umschließt, was von einem Punkt aus sichtbar ist. In der Anwendung auf das denkende Bewußtsein reden wir dann von Enge des Horizontes, von möglicher Erweiterung des Horizontes, von Erschließung neuer Horizonte usw.” Gadamer 1990 [1960]: 307

mind Gadamer a fenomenológiai hagyományból táplálkozik. Érdekes ezen a ponton Gibson és kollégája, Laurence E. Crooks egy úttörő, 1938-as szövegére utalnunk, mivel ezáltal megalapozhatjuk a horizontösszeolvadás ontológiai kiterjesztésének gondolatát.¹⁴ Tézisünk szerint ugyanis a horizont és annak fúziói Gadamernél sokkal többet jelentenek szövegértelmezési műveleteknél. A horizont több mint textuális: a világban való létezésünket és a világ észlelését eredendően meghatározó környezet. Az autóvezetés Gibson és Crooks szerint elválaszthatatlan attól a kontextustól, amelyben végbemegy. Mindenekelőtt vizuális művelet a közlekedés, „amelyet legfőbbképpen a látás vezet, és ez a vezetés utat követ a vizuális mezőn belül.”¹⁵ Minden látás ontológiai értelemben útfüggő, alá van rendelve annak az útnak, amelyet követ. Út nélkül nincsen biztonságos vezetés, mivel ha letérünk az útról, akadályok sokaságába ütközhetünk. Létezik tehát a „biztonságos utazás mezője” is, amely az út határain belül lehetséges. Azon vizuális tartományt jelöli ez a mező, amelyen belül az autó és annak sofőrje mozoghat akadálytalanul. Léteznek „negatív és pozitív valenciák” amelyek határt szabnak a mozgásnak.

„Valencia” (valence) alatt Gibson és Crooks „a dolgok azon jelentéseit” értik, „amelyek okán feléjük mozgunk vagy távolodunk tőlük.”¹⁶ Míg a hotdog árus bódéja az autóvezetés szempontjából negatív valenciát, azaz, akadályt jelenthet, addig az étvágy szempontjából pozitív valenciaként tételeződik. A horizont Gadamernél képes kitágulni és összehúzódni, akárcsak Gibsonnál az észlelési mező. Az észlelési mező a sebesség és lassulás függvényében húzódik össze vagy tágul. Amennyiben szokatlan sebességgel száguldunk az autóban, különösen utasként, veszélyérzet uralkodhat el fölöttünk, mert megnövekszik a „minimális megállási zóna”, vagyis azon távolság amennyibe kerül az autónak teljesen megállnia.¹⁷ Bizonyos esetekben olyan gyorsan haladhat a gépkocsi, hogy egészen átfedésbe kerül a megállási zóna és az észlelési zóna. Minden technikai újítás ellenére ezt az alapvető törvényszerűséget máig érvényesnek tekinthetjük, mivel nagyon kevés az a jármű amely azonnal képes megállni. A sebesség szédítő élvezete azzal a veszéllyel fenyeget, hogy egészen egybeolvad a mi horizontunk a veszély zónájával, vagyis: karambolt szenvedünk. Egy horizont összehúzódása, nevezetesen a mi nézőpontunkat leredukáló gyorsulás újabb horizontokat is generálhat. Negatív valenciával találkozik a gépjármű amelyben ülünk, lekanyarodik a számára kijelölt útról. Mi lesz ennek a következménye? Az útkeresés helyett elveszés lesz jellemző az észlelő sofőrre, és teste az autó mesterséges testével egybeolvad, a negatív valenciával való találkozást követően. Egy horizont bezárulása, mondjuk a vizuális mezőnek a halálos baleset általi lezárása, elvezethet a veszély zónájával való találkozáshoz. A karambol új produktivításokat is felszabadíthat, mint erre utal J.G. Ballard: „a megnyomorodott fiatal nő deformált teste, akárcsak az összeütközött autók összeroncsolódott teste, egy egészen új szexualitás lehetőségeit vetette fel.”¹⁸ Sajátos perverziók is kitermelődhetnek a deviáns, nem-útfüggő autóvezetés mámorából, ezeknek valóságos litániáját találhatjuk Ballard *Karambol* című 1973-as regényében. A horizontösszeolvadás mindig valamilyen sebességen zajlik. Még az abszolút megállás, a negatív valenciaként működő akadályba való ütközés is kiválthatja a horizontösszeolvadást, még ha el is térünk ezen a ponton Gadamer szóhasználatától. De miért is volna az ökológiai interakció más, mint a szövegértelmezés? A szöveg nem szolgálhat jelentésekkel bíró ökológiaként? És a környezetünket nem foghatjuk fel jelentésekkel bíró szöveggé?

---

¹⁴ Gibson, James J., and Laurence E. Crooks (1938) "A theoretical field-analysis of automobile-driving." *The American journal of psychology* 51.3: 453-471.

¹⁵ Gibson és Crooks 1938: 454

¹⁶ Gibson és Crooks 1938: 455

¹⁷ Gibson és Crooks 1938: 457

¹⁸ Ballard, J.G. (1973) *Crash* (London: Jonathan Cape), 80

Ha mindezen kérdésekre igennel felelünk, annyiban a horizontösszeolvadás fogalmát nyugodtan kiterjeszthetjük a történeti események és folyamatok értelmezésénél sokkal hétköznapiabb jelenségekre. Mondanánk, materiális folyamatokra, amennyiben „materiális” alatt elsősorban relációk halmazát értjük és nem valamilyen rögzített, végső ontológiai alapot vagy szubsztanciát. Mint láthattuk, a fiatal Gibson által a Gestalt pszichológiától kölcsönzött fogalmon, a valencia alkalmazásán keresztül fektet le egy nagyon fontos ontológiai alapelveket: a jelentések nemcsak szövegekben rejlenek, felfedezésre váró ezoterikus értelmezési lehetőségekként, hanem objektív valóságokat jelentenek. Mindig van az autóútnak valamilyen iránya, még akkor is ha élvezetből vezetünk vagy a táj szépségét kívánjuk akár deviáns, azaz, veszélyes módon élvezni. Az irányt egyrészt a sofőr által követett vektor határozza meg Gibson és Crooks szerint, másrészt az általa észlelt pozitív és negatív valenciák.¹⁹ Mindig olyan jelentésekhez kell igazodnunk, amelyek eredendően részét alkotják a tájnak. Ugyanakkor az akadályokként tételeződő objektumokkal, jobb esetben, nem közvetlenül találkozunk a sofőr. Amennyiben így lenne, akár meg is valósulhatna a teljes, maradéktalan összeolvadás, mondjuk az ő és utasainak húsa, valamint a betonkorlát és az autó fémszerkezete között. Ezzel a katasztrófális találkozással szemben Gadamernél a horizontösszeolvadás nézetünk mindig egy részleges egybeolvadás jelöl, és nem teljes odaadást vagy önfeladást. A balesetben elhalálozó gondatlan sofőr egyenlő volna egy olyan emberrel, aki nélkülöz bármilyen horizontot.

Nincsen garancia ugyanis arra, hogy rendelkezünk horizonttal.²⁰ Sőt, Gadamer mintha arra engedne következtetni, hogy a modern emberek többségéből mintha hiányozna a horizont. A közönséges ember nem a környezetében él, elfelejtette az egészséges észlelés fontosságát. Sohasem teljes a horizontösszeolvadás: a sofőr optimális esetben az akadályok által kibocsátott „fénykoszorúkat” észleli.²¹ A sofőrnek előre kell látnia egy bizonyos mértékig, annak érdekében hogy betarthassa a követési távolságot. Ugyanígy Gadamer szerint is a horizonttal való rendelkezés lényegéhez tartozik az, hogy „képesek vagyunk túllátni rajta.”²² Képesnek kell lennünk a magunk horizontján túl látni, ez a lényege a horizontális látásnak. Naivitás viszont azt gondolni, hogy egészen képesek vagyunk átélni a Másik helyzetét. Míg a közúti közlekedés esetében ez evidensnek tűnik – csupán egy nagyon furcsa, neoanimista spiritualitás várná el tőlünk, hogy a betonfal létmódjába éljük bele magunkat, vagy az út aszfaltját faggassuk érzései felől – addig a más korok vagy kultúrák megértése tekintetében mindez nem olyan evidens? Miért is ne élhetnénk bele magunkat X fejedelem vagy Y pártvezér helyzetébe? Gadamer szerint pontosan akkor siklik ki a történeti vizsgálódás, amikor azt hiszi a történész, hogy immáron sikerült beleélnie magát vizsgálódásának tárgyába. Ilyen tökéletes beleélésre nem tehetünk szerint, és ezt nem is kívánja tőlünk az értelmezés művelete. Ehelyett a megértés/észlelés meg kell őrizze a közte és a vizsgálat tárgya között lévő alteritást, még hozzá úgy hogy előfeltételezi a szöveg igazát. Sohasem kezelhetünk egy szöveget pusztán történeti létezőként vagy artefaktumként. Ugyanígy arrhoancia volna a részünkről azt feltételezni, hogy a világban adódó összes valencia csak a mi gépkocsink mozgásához képest nyer végső értelmet. A beláthatatlan kanyart is előre kell tételnie a tapasztalt sofőrnek, mivel az potenciális negatív valenciával rendelkezik.²³ Azonban ezen akadályok potencialitása csak hozzánk képest mondható valóságnak. Egy adott valencia egészen más potencialitást is magában rejthet, mint láthattuk a hotdog árus bódé példáján. Ugyancsak átfedést mutat Gadamer az ökológiai pszichológiával azon a ponton, amikor tagadja bármilyen zárt horizont lehetőségét:

---

¹⁹ Gibson és Crooks 1938: 456

²⁰ Gadamer 1990 [1960]: 307

²¹ Gibson és Crooks 1938: 458

²² Gadamer 1990 [1960]: 307

²³ Gibson és Crooks 1938: 465

A horizontot valami amiben mozgunk és ami velünk együtt mozog. A horizontok változnak azon személy számára, aki épp mozog. Ennélfogva a múlt horizontja, amelyből minden emberi élet keletkezik, és amely a hagyomány formájában áll fenn, mindig mozgásban van.²⁴

Gibson és Crooks példájában a sofőr is folyamatosan benne van egy észlelési mezőben, amely nemcsak a saját észleleteiből áll, hanem valóságos, objektív jelentésekből, a világban ténylegesen jelenlévő potencialitásokból, zónákból és mozgásokból. Útvonalon haladni annyi, mint a cél felé közeledni és az akadályoktól eltávolodni.²⁵ Ez a két mozzanat kiasztikus módon összetartozik, egymástól elválaszthatatlan. Olyan útvonal rendkívül implauzibilis, amely a negatív valenciák szándékos felkeresésére irányulna. Ez a szándékosan negatív útvonal maga az elmebetegség volna, a veszély és a halál szeretetének egy egészen beteges formája. Egy ilyen sofőr hamar horizont nélkül találná magát. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az akadályok maguk is mozgásban lehetnek, amennyiben a közút tele van más, száguldó járművekkel, emberi testekkel vagy állatokkal. Sőt, az autókban ülő emberi testeket Ballarddal együtt „kényelmetlen állatokhoz” is hasonlíthatjuk.²⁶ Míg a főszereplő, Vaughan által a regény elején elgázolt kutya számára az autó negatív valencia, az a benyomás uralkodik el rajtunk hogy a degenerált életmódot folytató Vaughan mintha az elmebetegség határát súrolná, és el akarna ütni lehetőség szerint bármit, ami az útjába kerül.²⁷ Ily módon az elmebeteg sofőr számára az úton álló kutya pozitív valenciává lényegül át. Ami normális esetben negatív valencia kéne hogy legyen, egyik pillanatról a másikra pozitívvá lényegülhet át, és fordítva. Hány útikalandról, valóságosról és fiktiivről tudunk, amelyből mindennemű célt nélkülözött? Nem kell hogy legyen célja a horizontösszeolvadásnak. Egyetlen vad, nyers horizont fog össze mindnyájunkat Gadamer szerint, ennélfogva nem egészen idegen világokba kerülünk bele a horizontösszeolvadás során.²⁸ Inkább mindannak az egyesülését érthetjük ezalatt, amit átfog „egyetlen történeti horizont.”²⁹ Amikor megvalósítjuk a horizontok összeolvadását, már saját bőrünket, saját tradícióinkat hozzuk a vásárra. Mindazonáltal a Másik individualitása örökké redukálhatatlan marad.³⁰ Előtérbe helyezni (abheben) valamit annyi, mint láthatóvá tenni a saját horizontunkat is.³¹ A horizontok összeolvadása pontosan a már összetartozó horizontok esetében lehetséges, annak ismeretében hogy sohasem léteznek egymástól hermetikusan elzárt, egészen különálló horizontok.³² Visszatérve a karambol példájára, az autóban összezúzott és megnyitott tetemnek valamilyen kapcsolatban kellett állnia az autóval ahhoz, hogy egyesülhessen annak fémtestével. Csak a szervetlen elemekkel való előzetes együttlét készítheti fel a szerves létezőt a szervetlenségbe való visszaolvadásra.

---

²⁴ „Der Horizont ist vielmehr etwas, in das wir hineinwandern und das mit uns mitwandert. Dem Beweglichen verschieben sich die Horizonte. So ist auch der Vergangenheitshorizont, aus dem alles menschliche Leben lebt und der in der Weise der Überlieferung da ist, immer schon in Bewegung.” Gadamer 1990 [1960]: 309

²⁵ Gibson és Crooks 1938: 462

²⁶ Ballard 1973: 149

²⁷ Ballard 1973: 10

²⁸ Gadamer 1990 [1960]: 309

²⁹ u.o.

³⁰ Gadamer 1990 [1960]: 310

³¹ u.o.

³² Gadamer 1990 [1960]: 311

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ballard, J.G. (1973) *Crash* (London: Jonathan Cape)
- Favro, Diane, and Christopher Johanson (2010) "Death in motion: funeral processions in the roman forum." *Journal of the Society of Architectural Historians* 69.1: 12-37.
- Fehér M. István (2015) „Idegenségtapasztalat, másság, önmegismerés”, *Többlét*, VII. évfolyam, XV szám, 120-144
- Gadamer, Hans-Georg (1990 [1960]) *Hermeneutik I. Wahrheit und Methode* (Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck))
- Gibson, James J., and Laurence E. Crooks (1938) "A theoretical field-analysis of automobile-driving." *The American journal of psychology* 51.3: 453-471.
- Hirsch, Erich Donald (1967) *Validity in Interpretation* (New Haven: Yale University Press)
- Holt, E. B., Marvin, M. T., Montague, W. P., Perry, R. B., Pitkin, W. B., és Spaulding, E. G. (1912). *The new realism: Cooperative studies in philosophy* (New York: MacMillan)